

УДК 373.3.015.31:159.954(045)

**РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ФЕНОМЕНУ
ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Кузма-Качур М.І., Качур В.П., Барна О.М.

**THE RETROSPECTIVE ANALYSIS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS
CREATIVE MENTALITY FORMATION PHENOMENE**

Kuzma-Kachur Mariia, Kachur Vera, Barna Oksana

У статті проаналізовано погляди представників різних наукових напрямів на питання становлення та розвитку феномену творчого мислення. Наведено окремі думки древніх філософів стосовно сутності, наукового осмислення природи творчого мислення, динаміку розвитку філософської та педагогічної думки означеного феномену у Середньовіччі та епосі Відродження. Особлива увага приділена аналізу наукових доробків педагогів та психологів ХХ ст. Авторами виділені основні історичні етапи становлення феномену творчого мислення, акцентовано увагу сучасному стану досліджуваної проблеми.

Ключові слова: мислення, творче мислення, розвивальне навчання, креативне мислення.

The article analyzes the various scientific directions representatives views on the questions of formation and development the creative mentality phenomenon. Some thoughts of ancient philosophers concerning essence, scientific understanding the creative mentality nature, philosophical development dynamics and pedagogical idea of the mentioned phenomenon in the Middle Ages and the epoch of the Renaissance are presented. Particular attention is paid to the analysis of teachers and psychologists' scientific achievements in the twentieth century. The development of this phenomenon scientific idea was a way from the realization of it as an empirically determined phenomenon to the recognition of its spiritual and cultural essence.

The authors identify the main historical stages of the creative mentality phenomenon formation, emphasize the contemporary state of the problem under study. Research of modern scholars is aimed on finding ways to develop primary school students' creative mentality in the context of reforming the primary school educational process.

Key words: mentality, creative mentality, developmental learning, creative thinking.

Кардинальні зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві, ставлять високі вимоги до особистості випускника загальноосвітньої школи. Як зазначається в Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. та інших державних документах, освіта повинна забезпечувати формування в дітей і молоді не лише системи знань, наукового світогляду, а й розвиток їхньої креативності, навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації школярів. Розвиток креативності особистості є пріоритетним напрямом сучасної освіти. В Концепції Нової української школи зазначено: «Потужну державу і конкурентну економіку забезпечить згуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих. Саме таких повинна готувати середня школа України» [3]. За таких умов виникає потреба у формуванні в учнів умінь умілого орієнтування у величезному потоці інформації, яка надходить з різноманітних джерел, творчого застосовувати їх для досягнення означеної цілі.

Молодший шкільний вік має велике значення для розвитку творчого мислення, адже початок системної навчально-виховної діяльності є оптимальним періодом для цілеспрямованого розвитку креативних особистісних якостей школяра. В Концепції Нової української школи зазначено, що «кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української школи –

допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками» [3]. Тому особливо актуальною нині є проблема розвитку творчого мислення особистості молодшого школяра. Особистості, яка уміє визначати головне в почутому, може утворювати нові комбінації з отриманих компонентів, застосовувати прийоми аналізу, аналогії при вирішенні завдань тощо.

Проблема розвитку творчої особистості молодшого школяра стала предметом досліджень сучасних зарубіжних та вітчизняних науковців: О. Андрійчук, В. Артихович, Т. Браїлко, М. Вітко, І. Галкович, В. Григор'євої, В. Іванової, О. Куца, О. Лоюк, М. Лук'яненко, В. Павленко, Л. Скалич, А. Сологуб та ін. Аналіз їх наукового доробку дає можливість стверджувати думку про те, що творче мислення є складним феноменом, який потребує ґрунтовних досліджень, спираючись на загальні ідеї, розроблені видатними вченими минулого з метою їх переосмислення та творчого застосування.

Мета статті – здійснити ретроспективний аналіз становлення та розвитку феномену творчого мислення молодших школярів.

Проблему розвитку творчого мислення розглядали науковці на протязі багатьох століть. У працях древніх філософів наявні окремі думки стосовно сутності, наукового осмислення природи творчого мислення та його розвитку.

Геракліт, Демокріт, Анаксагор – представники космоцентризму, популяризували притаманне уявлення про світ як завершену гармонію, в основі якого – самоцінність природи та розуміння людини як однієї з частин Космосу, що підкорюється йому, відтак людина та природа – відчужені одна від одної. Для цього періоду характерний перехід від вивчення природи до розглядання людини в усіх її проявах, акумулюються знання про людину та суспільство. Водночас, філософський аспект досліджуваної проблеми досить ґрунтовно розкрито у поглядах філософів цього періоду. Вони висували ідею образності мислення. На цьому етапі розвитку цивілізації людина ще не могла мислити поняттями, відтак мислила уявленнями, образами, відображаючи найпростіші властивості та зв'язки предметів і явищ.

Починаючи з Сократа у давньогрецькій філософії починається поворот до аналізу суб'єктивної творчої активності індивіда. Філософ та педагог створив метод відшукування істини в процесі духовного відродження ідеї під час дискусії, що приводила до істини. Сократ не пропонував готові знання співрозмовникові, а лише підводив того до виведення ним самим певних істин за допомогою власного мислення.

У Середньовіччі основним напрямком розвитку тогочасного світогляду став теоцентризм. Виховання набрало релігійних рис, сфера «справжньої» творчості належить Богові як центру універсального ієрархічного буття.

В епоху Відродження людина, її творчі здібності стають центром етичних розробок цього періоду, а самовдосконалення та самореалізація перетворюються на домінуючі принципи світогляду людини. В центрі уваги мислителів того часу (Дж.Локк, Ж.-Ж. Руссо та ін.) постає людина, виводять науку на змістовно новий рівень, коли рефлексія до творчого процесу стає однією з провідних тем європейської філософської думки. Відтак значно розширюються межі творчості, коли креативною стає будь-яка діяльність, спрямована на розкриття природи світу та людини, на істинний сенс, закладений у них Богом.

Важливим періодом у розвитку педагогіки як науки стало XVII століття. Завдяки доробкам Я. Коменського педагогіка виділилась в окрему науку. У праці «Велика дидактика» великий педагог на перший план виносив ідею різностороннього розвитку особистості на основі принципів природовідповідності та єдності навчання й виховання. Я. Коменський наголошував на важливості виховання пізнавальних сил дитини (пізнання світу та самопізнання), вміння керувати своєю діяльністю [2].

Велику увагу розвитку особистості надавали І. Песталоцці та А. Дістервег, зосереджуючи увагу на формування в учнів умінь вільно застосовувати вивчений матеріал, самодіяльності, моральному самовизначенні звернення мислення до вихідних джерел.

На думку А. Дістервега, мислення розвивається на основі наочних сприймань, які

утворюють єдину основу для всіх уявлень, понять, ідей, суджень та умовиводів. З цього приводу він писав: «Чуттєві почуття є, таким чином, по-перше, змістом пізнання і, по-друге, фактором розвитку закладених в розумі загальних законів, фактором, який сприяє тому, що останні підлягають усвідомленню» [1, с.288].

Серед наук, що вивчають творче мислення, особливе місце посідає психологія. Низка науковців (А. Бен, Д. Гартлі, Дж. Прістлі, Т. Циген) вважали, що процес мислення відбувається як утворення та відтворення асоціацій між психічними явищами на основі законів суміжності.

У ХХ столітті виникає новий напрямок у вивченні мислення – гештальт-психологія, представники якого М. Вертгеймер, К. Дункер, В. Келер, Н. Майер та ін. вперше висунули положення про мислення як продуктивний процес. Широко використовуючи завдання в зоні важкості (проблемні завдання), на передній план висували неструктурованість феноменального поля проблемної ситуації, що призвело до відкриття структури (гештальту), в чому вбачали продуктивну сутність мислення. При цьому наголошували, що центральною ланкою процесу мислення є процеси розуміння.

Розширити розуміння поняття «творче мислення» дозволили наукові дослідження, які тривали впродовж ХХ століття. До найбільш вагомих відносимо:

- експериментальні дослідження психологічних закономірностей мислення під керівництвом О. Леонтєва та С. Рубінштейна, які наголошували, що процес мислення відбувається перш за все як процес вирішення проблем;

- Богоявленський Д., Давидова В. та ін. розглядали процес засвоєння нових знань як вирішення нових задач, які були названі проблемними; встановили, що головною умовою розвитку мислення є попередня постановка завдань, які викличуть проблемні ситуації та необхідність в новому знанні;

- Менчинська Н. доводить, що формування інтелектуальних знань та навичок засвоєння знань залежать від рівня оволодіння ними культурологічними операціями, а оволодіння способами оперування знаннями сприяє здійсненню акту творчого мислення;

- психолого-педагогічна систему розвивального навчання Д. Ельконіна – В. Давидова;

- технологію розвивального навчання Г. Альтшулера та В. Занкова;

- гуманно-особистісна технологія Ш. Амонашвілі;

- технологія особистісно-орієнтованого розвивального навчання І. Якиманської.

Сутність творчого мислення та його пріоритетність змінювалася залежно від соціально-економічних, культурологічних умов. Ретроспективний аналіз показав, що розвиток наукового уявлення про даний феномен пройшов шлях від усвідомлення його як емпірично зумовленого явища до визнання його духовно-культурної сутності.

В сучасний період проблему розвитку творчого мислення молодших школярів досліджують Н. Бібік, М. Вашуленка, Г. Лїїн, О. Кульчицька, Н. Ніколаєнко, О. Савченко, Г. Селевко та ін. Їхні дослідження спрямовані на пошуках шляхів розвитку творчого мислення молодших шляхів в умовах реформування освітнього процесу початкової школи.

В загальному вигляді розвиток творчого мислення в різні історичні епохи визначив Г. Селевко:

- античне мислення (ейдетичне) – образне;

- середньовічне – причастинне мислення;

- новий час – раціоналістичне мислення, розум – все;

- сучасна епоха – релятивізм, відсутність єдиної картини світу [4].

Таким чином, проблема розвитку творчого мислення має свою історію, є актуальною і в сучасний період. Перспективою подальшого наукового пошуку з даної проблеми буде аналіз феномену творчого мислення молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения [Текст] /Адольф Дистервег; сост. В. А. Ротенберг. – М. : Госучпедизд.,1956. – 376 с.
2. Коменский Я. А. Великая дидактика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://jorigami.narod.ru/PPcorner/Classics/Komensky/Komensky_Yan_Amos_Velikaya_didakt_izbr.htm. (31.01.2019).
3. Нова Українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи Режим доступу <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (31.01.2019).
4. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие / Г. К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.

References

1. Dysterveh, A. 1956. Yzbrannye pedahohycheskye sochyneniya [Selected pedagogical works]. Moscow: Gosuchpedizd.
2. Komensky, Ya. A. Velykaya dydaktyka [Great Didactics]. [online] Available at: http://jorigami.narod.ru/PPcorner/Classics/Komensky/Komensky_Yan_Amos_Velikaya_didakt_izbr.htm. [Application Date:31.01.2019].
3. Nova Ukrayinska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoyi shkoly [New Ukrainian School. Conceptual principles of reforming the Secondary School]. [online] Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> [Application Date: 31.01.2019].
4. Selevko, H. K. 1998. Sovremennye obrazovatelnye tekhnolohyy [Modern educational technology]. Moscow: Public Education.

УДК 37.011.3- 051:81:808.5(045)

**СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ:
МОВНО-РИТОРИЧНИЙ АСПЕКТ**

Курило О.Й., Прокопович Л.С., Попович Н.Ф.

**FORMATION OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF TEACHER:
LINGUISTIC-RHETORICAL ASPECT**

Kurylo Oleksandra, Prokopovich Lidiya, Popovich Nadiya

У статті розглядаються питання мовно-риторичної культури як важливого елемента професійного становлення вчителя. Виокремлено комунікативно-риторичні якості мовлення, визначено функції педагогічної комунікації та виділено ознаки мовно-риторичної особистості вчителя. Розглянуто структурні компоненти комунікативної компетентності. Систематизовано теоретичні погляди розвитку професійної мовленнєвої діяльності, спрямованої на виховання риторичної культури особистості.

Ключові слова: професійна діяльність вчителя, ораторське мистецтво, риторика, риторична майстерність, риторична культура, спілкування, мовлення, мовно-риторичний аспект.

The article deals with issues of linguistic-rhetorical culture as an important element of teacher's professional formation. The communicative and rhetorical qualities of speech are distinguished (meaningfulness, relevance, accuracy, logic and order, correctness and purity, richness (variety), expressiveness and imagery), functions of pedagogical communication are defined (informational and communicative, regulatory and communicative, educational,

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>